

Reforma religioasă din Transilvania în secolul al XVI-lea în dezbatere dietală. Confesiunea unitariană și dieta de la Turda (6-13 ianuarie 1568)

Florin Bogdan, Simona-Loredana Bogdan

Reforma religioasă care a avut loc în secolul al XVI-lea a început prin mai multe încercări de a reforma biserica romano-catolică, însă, în urma divergențelor apărute în cursul acestor încercări, această acțiune de reformare a bisericii s-a încheiat cu divizarea bisericii romano-catolice și apariția unor noi biserici, dintre care cele mai reprezentative au fost cea lutherană, calvină sau cea anglicană.

Practic începutul Reformei poate fi stabilit la momentul afișării celor 95 de teze ale lui Martin Luther, un călugăr augustinian, la 31 octombrie 1517, pe ușa bisericii din Wittenberg, folosită la acea vreme pentru afișarea notelor universității locale, teze prin care Martin Luther critica practica indulgențelor¹. La ideile lui Martin Luther vor adera într-un timp foarte scurt și alți preoți care au declanșat mișcări de reformare a bisericii, poate cei mai cunoscuți dintre aceștia au fost elvețianul Huldrych Zwingli și francezul Jean Calvin.

În sprijinul Reformei inițiate de Martin Luther au venit mediile umaniste, în primul rând cel al universității din Wittenberg, dar și tiparul, care a contribuit în mod hotărâtor la difuzarea ideilor Reformei, într-o perioadă de timp relativ scurtă Reforma a cuprins aproape toată Europa apuseană, înaintând însă și înspre răsărit, cuprinzând și țări precum Ungaria, Polonia sau Transilvania.

După anul 1530 (anul proclamării Confesiunii de la Augsburg), pătrunderea ideilor protestante în formă lutherană între sașii transilvăneni se intensifică. „Agenți” harnici și de un incontestabil prestigiu cultural, precum Johannes Honterus, V. Wagner sau P. Haller, fac ca luteranismul să ajungă dominant între sașii din Brașov și din Sibiu, devenind confesiune receptă în Transilvania, în anul 1550. În Transilvania însă avem de-a face cu două biserici luterane, pe lângă cea a sașilor existând și una maghiară, al cărei promotor a fost Fransisc Dávid².

Același statut îl va căpăta și calvinismul, acceptat de mulți maghiari (devine confesiune receptă în anul 1564). Gaspar Heltai, din orașul Cluj, a fost unul din propagatorii neosteniți ai acestui curent protestant.

În sprijinul ideilor Reformei, și în Transilvania, ca și în restul Europei, a stat tiparul. O primă etapă în care se încerca atragerea românilor la Reforma religioasă o putem constata în cazul sașilor sibieni, care la 1544 tipăresc *Catehismul lutheran*³ în limba română. Pe aceeași direcție de atragere a românilor la Reformă se vor axa și eforturile brașovenilor care vor sprijini și ei tipărirea de cărți necesare săvârșirii serviciului liturgic în limba română. Astfel, la Brașov, diaconul Coresi va tipări un *Catehism* în 1560⁴.

Referitor la români trebuie menționat și faptul că aceștia au fost trecuți, prin rezoluția dietei de la Sibiu (30 noiembrie – 13 decembrie 1566)⁵ în subordinea superintendentului calvin Gheorghe, cum putem afla chiar din punctul 17 al respectivei rezoluții:

„17. Pentru ca totul să se îndeplinească din punctul de vedere al religiei, toți creștinii trebuie să aibă în vedere morala evangheliei, iar cinstea față de Dumnezeu să nu fie conturbată între nici o națiune, creșterea credinței să nu fie jignită, iar jignirile aduse la adresa lui Dumnezeu să fie curățate și chiar desființate, iar pe teritoriul imperiului în rândul națiunilor idolatrizarea să fie ștearsă, iar cuvântul lui Dumnezeu să fie răspândit în libertate, mai ales în rândul românilor – olahilor – ai căror preoți orbi, și în acest fel îi conduc la pieire atât pe ei înșiși cât și comunitățile în fruntea cărora se

¹ Keith Randell, *Luther și Reforma în Germania, 1517-1555*, Ed. All, București, 1994; Keith Randell, *Reforma catolică și Contrareforma*, Ed. All, București, 2001.

² Ana Dumitran, *Religie ortodoxă - Religie reformată. Ipostaze ale identității confesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI-XVII*, Ed. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2004, p. 81-82.

³ Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia Românească Veche. 1508-1830*, Ed. Academiei Române, București, 1903-1944, vol. I-IV, nr. 5 (în continuare BRV); Ana Dumitran, *op. cit.*, p. 84.

⁴ Ana Dumitran, *op. cit.*, p. 85.

⁵ *Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae (sept. 1666 – jan. 1576)*, vol. II, Budapeșt, 1877, p. 321-328 (în continuare MCRT).

află. Aceia care nu vor să se supună adevărului – biblic – și să se confrunte cu episcopul superintendent György – Gheorghe – despre acest adevăr, iar cei care au priceput acest adevăr și nu vor să dea loc acestui adevăr – episcopi, preoți, călugări – să fie destituiți din funcții, iar cei care conturbă acest lucru – fapt - și nu ascultă de episcopul György – Gheorghe – și de preoții numiți de acesta să fie pecetuiți cu stiloul infidelității”.

În scurt timp acestor două curente ale Reformei, lutheranismul cu formele sale – biserica sașilor și cea a maghiarilor – și calvinismul, li se va adăuga un al treilea, unitarianismul, de înființarea și răspândirea acestui curent al Reformei religioase în Transilvania fiind strâns legate numele lui Fransisc Dávid și al lui Ioan Sigismund.

Dacă numele lui Fransisc Dávid este legat pe rând de biserica lutherană maghiară, apoi de cea calvină, în timp el va trece spre doctrina unitariană, predicând această doctrină în bisericile din Cluj încă din anul 1566, apărută ca o critică la dogma trinitară (crența în Sfânta Treime), de aici și cealaltă denumire a acestei biserici – antitrinitară⁶. Deviza bisericii unitariene este „un singur Dumnezeu”, de aici și denumirea de unitariană (din latinescul „unus” – unul singur).

Actul de constituire al bisericii unitariene sau antitrinitariene este considerat a fi rezoluția adunării dietale de la Turda din 1568 (6-13 ianuarie)⁷. Consultând corpusul hotărârilor dietelor Transilvănene, *Monumenta Comititalia Regni Transylvaniae* nu vom găsi nici o informație care să ne pună în legătură cu biserica unitariană în cazul dietei de la Turda (6-13 ianuarie 1568), singura informație referitoare la religie fiind cuprinsă în următorul paragraf:

„Majestății tale îți raportăm cu supunere că sunt mulți în țara ta care nu se supun episcopului român pe care tu l-ai numit în funcție, ci se supun vechilor preoți și învățăturilor acestora, iar episcopului nu îi permit să își ocupe funcția; din acest motiv te rugăm, conform evangheliei să permiți ocuparea funcției, iar pe cei care se împotrivesc să-i pedepsești”⁸. Deci putem constata că respectivul paragraf se referă doar la românii transilvăneni care priveau trecerea la Reformă cu destul de multă reticență.

Consultând și alte surse aflăm ca și text al rezoluției dietei de la Turda următoarele:

“Măria-Sa, Domnul Nostru, precum a hotărât în adunările precedente împreună cu țara și obștea în privința religiei, așa și în adunarea de față reafirmă cum ca predicatorii să propovăduiască evanghelia pretutindeni, fiecare după credința lui, și obștea dacă-l vrea, bine, dacă nu, nimeni să nu-l oblige, căci ar tulbura liniștea sufletului său, dar să țină predicator a cărui învățătură îi place. Și pentru aceasta nimeni dintre superintendenți, nici alții, să nu încerce a-i vătăma pe predicatori, nimeni să nu fie ocărât pentru religie de nimeni, așa cum am hotărât în constituțiile precedente. Nu i se permite nimănui, ca pentru învățătură să amenințe pe cineva cu privarea de libertate sau funcție, căci credința e darul lui Dumnezeu, ce vine în urma auzirii, iar auzirea prin cuvântul lui Dumnezeu.”⁹

Această dietă de la Turda (6-13 ianuarie 1568) a proclamat libertate și toleranță religioasă pentru religiile lutherană, calvină, unitariană și romano-catolică. Oriunde, în Transilvania, preoții puteau predica și explica evanghelia, fiecare după înțelegerea lui și dacă membrilor comunității respective le plăcea, atunci el putea să rămână, iar dacă nu ei puteau oricând să își aleagă un alt predicator.

Sub influența hotărârilor dietei de la Aiud (1569), la sinodul organizat la Cluj sunt convocați și preoții români care au aderat la Reformă, ei putând cumpăra de aici cărțile necesare săvârșirii serviciului religios, tipărite în limba română de către diaconul Coresi la Brașov în anul 1570¹⁰, respectiv *Psaltirea*¹¹ (care costa 1 florin) și *Liturghierul*¹² (pentru a cărui achiziționare se plătea suma de 32 de dinari).

⁶ Szegedi Edit, *Reforma în Transilvania. Constituirea identităților confesionale*, în *Istoria Transilvaniei*, vol. II (de la 1541 până la 1711), Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2005, p. 242.

⁷ *MCRT*, p. 338-345.

⁸ *Ibidem*, p. 34.

⁹ <http://www.unitarius.com/roman/ist-aman.html> din 3 februarie 2008.

¹⁰ Aurel Socolan, *Circulația cărții românești până la 1850 în județul Maramureș*, Ed. Maria Montessori, Baia Mare, 2005, p. 90.

¹¹ *BRV*, nr. 16.

¹² *BRV*, nr. 9.

Recunoașterea libertății și a toleranței religioase în Transilvania prin dieta de la Turda (1568) a însemnat nu numai impunerea definitivă a Reformei religioase în Transilvania ci și impunerea sistemului celor patru religii recepte, hotărâre reconfirmată în anul 1571¹³, religia populației majoritare, românii, cea ortodoxă nefiind recunoscută ca și religie oficială în principatul Transilvaniei.

**The Transylvanian Reformation from the 16th century in diet's debate.
The Unitarian confession and the diet from Turda (6-13 January 1568)**

Abstract

The Reformation, religious movement initiated by Martin Luther at the beginning of the 16th century, had spread rapidly in all the European regions. Among the areas that adhered to the Reformation are also the urban regions (at the beginning, followed, in the end, also by the rural regions) from Transylvania, where the Lutheranism (1550) and, subsequently, the Calvinism (1564) become official confessions. Shortly after, a third Reformation current, the Unitarianism, joined the other two, promoted by Francisc David, strongly supported by the prince Ioan Sigismund. The full recognition of Unitarianism as religion betided following the Turda diet debate (6-13 January 1568), when it took its place among the official religions, alongside the Roman-Catholic, Lutheran and Calvin religion.

¹³ Szegedi Edit, *op. cit.*, p. 244.